

РЕЦЕНЗИЯ

по процедура за придобиване на академичната длъжност „доцент“ в Югозападния университет „Неофит Рилски“, в професионално направление 3.1. Социология, антропология, науки за културата (Културна антропология), обявен в „Държавен вестник“, бр. 57 от 4 юли 2023 г., от проф. дин Вера Бонева, днк; кандидат – Жана Христова Пенчева – Маркова

Въведение

Конкурсът за академичната длъжност „доцент“ по Културна антропология е обявен на 4 юли 2023 г. по установения правен ред – в „Държавен вестник“, след реализиране на предвидените в закона административни стъпки. В определения двумесечен срок документи е подала само една кандидатка – д-р Жана Христова Пенчева – Маркова, която е на щатна длъжност в ЮЗУ и има необходимия преподавателски опит за заемане на длъжността „доцент“.

Като член на научното жури получих в срок всички документи по конкурса, които ми дават основание да констатирам, че кандидатката отговаря и на останалите критерии за длъжността – покрива минималните национални изисквания в професионалната област 3.1. Социология, антропология, науки за културата. Осъществените проверки за автентичност на научните текстове, депозирани като част от конкурсната документация, показват нулеви съответствия на взаимствания от други автори и ниска степен на сходства с публикувани документи, създадени от самата авторка или свързани с цитирания на публикувани първични и вторични научни източници. Приложен е протокол от катедрено заседание, в който разширен академичен състав дава положителна оценка на хабилитационния труд на кандидатката.

Декларирам, че нямам общи публикации с Жана Пенчева, общи проектни активности и други съвместни дейности, които биха били основание за конфликт на интереси по отношение на настоящата рецензия.

След като се запознах с административните документи по процедурата, приемам, че към настоящия етап не са налични никакви нарушения на правната рамка и академичната етика, свързани с академичното израстване на учените в България.

Обзор на академичните дейности и резултати на кандидата

Кандидатката д-р Жана Пенчева е завършила специалност „История“ (магистърска степен) във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ през 1984 г. Има професионален опит като учител по История и уредник в Музея на народните художествени занаяти и приложните изкуства в Троян. От 2002 г. е на щатна работа като библиотекар в библиотеката на ЮЗУ, като от 2016 г. е директор на споменатата университетска библиотека. През 2014 г., като докторант на самостоятелна подготовка, тя е защитила дисертация на тема „Православни храмове в Централна Стара планина през епохата на Възраждането“. От 2014 г. до настоящия момент е хоноруван асистент към четири катедри на ЮЗУ – „Културология“, „История“, „География, екология и опазване на околната среда“, „Изобразително изкуство“. В справката са посочени седем учебни дисциплини, по които д-р Жана Пенчева е водила и/или води към момента занятия с редовни и задочни студенти. Преподавателската ѝ дейност е свързана и с провеждането на теренни студентски практики, подготовката на учебни помагала и участие във всички фази на присъщия на висшето образование учебен процес.

В настоящия конкурс д-р Жана Пенчева участва с две авторски монографии, една от които е реабилитационен труд. Представила е също публикуван дисертационния си труд, както и две монографии в съавторство с други учени от професионалните области, в които работи. Статиите и студиите, в които кандидатката участва в конкурса, са общо 27, от които само една е под печат, а две са публикувани в списания, реферирани в

световноизвестни бази от данни. Надлежно са изброени 31 цитирания на различни статии, студии и монографии на авторката, които са достъпни и в световните бази от данни и в българските библиографски ресурси. 30 са участията ѝ в международни и национални научни конференции. Налични са доказателства за участието на кандидатката в четири академични проекта, които имат пряка съдържателна връзка с научните изследвания в катедрите, към които тя работи като хоноруван преподавател.

Изброените обстоятелства и данни ми дават основание да твърдя, че д-р Жана Пенчева покрива националните стандарти за длъжността „доцент“ по Културна антропология с резултат, който е двойно по-висок от минималните изисквания. Положително впечатление прави преобладаването на научните текстове със самостоятелно авторство, което е присъщо на хуманитарните и обществени науки, и което е показател за автономен творчески подход, насочен към задълбочен анализ на социалните реалности, които са обект на изследователските търсения на авторката.

Оценка на научните и приложни резултати и приноси на академичната продукция, представена за настоящата процедура

Хабилитационният труд на д-р Жана Пенчева „Между греха и наказанието: Дидактични теми от българската християнска монументална живопис“ е отпечатан през 2020 г. от софийското издателство „Св. Георги Победоносец“. Той е създаден изцяло върху теренни проучвания на православни храмове в югозападните български земи (37 църкви и три манастира), при осъществени многобройни паралели с аналогични художествени образци от други части на етническата ни територия. Основният му фокус е нравствено-религиозната функция на православната църква, която отправя ясни етични послания към вярващите чрез образите и символите, вградени в монументалните стенописи. Прегледът на фокус-групата от църкви, направен в първа глава, е пространен и задълбочен, като

са налични при систематизирането на сюжетите, развивани чрез живописни похвати от зографите в притворите, емпориите, откритите галерии, а и в част от наосите на храмовете. Темата за греховното поведение и за разграничаването на праведното от неправедното е развита в детайли във втора глава на труда, като са приведени десетки конкретни примери с отделни образци на възрожденската живопис, всеки от които е осмислен и художествено, и контекстуално. Отново православната етика е мярката, по която авторката осмисля многобройните сцени на Страшния съд, разгърнати в монументалните разкази на възрожденските зографи. Принос е типологизирането на греховете, които подлежат на най-тежки наказания, свързано с представянето на разноредов изобразителен материал от храмове и манастири. Заключение е, че иконографските програми на притворите и откритите галерии на част от енорийските храмове съдържат редица дидактични и есхатологични сцени, свързани с греховния живот на вярващите и техните наказания. Като цяло творците се придържат към вековните канони, но са налични и редица по-свободни интерпретации. Разнообразието е мотивирано с предпочитанията на поръчителите и с творческия натюрел на художниците. Авторката открива най-многобройни морализаторски сцени, изписани от късните представители на Банската художествена школа – Михалко Голев и Димитър Сирлещов. Констатирани са и някои елементи на фолклоризация, присъщи по-скоро на късновъзрожденския културен фон. Изследването е задълбочено и прецизно разработено. Езикът и стилът са академични, но същевременно елегантни и непретоварени с профилирана лексика. Сполучливо са намерени интердисциплинарните мостове между историческия наратив, културологичния дискурс и изкуствоведския анализ. Научният апарат и приложенията са на високо научно ниво.

Д-р Жана Пенчева участва в настоящия конкурс с още една монография – „Сътворението в образи: Сцени от живописата и дърворезбата на християнските храмове в Югозападна България“. Тя е отпечатана от Университетско издателство на Югозападния университет „Неофит Рилски“ през 2021 г. и също е резултат от продължителна теренна работа в храмовете и манастирите на Югозападна България. В изследването са включени 41 възрожденски храма със мотиви от Битие, като преобладаващата част от тях за пръв път се въвеждат в научно обръщение – 204 от цветните изображения (от всичко 221) се публикуват за пръв път. Авторката развива основните си тези на фона на класическата иконография на цикъла „Шестоднев“ в българското изкуство. Най-подробно е разгледан сюжетния цикъл „Адам и Ева“, който е основен предмет и на трите глави на монографията. Ценното в случая е, че авторката понякога напуска предпочитаното си русло на църковните фрески, като включва в полезрението си книжовни миниатюри, дърворезба и икони. Пространният и отлично визуализиран разказ проследява всички основни етапи на „Шестоднев“-а, демонстрирайки художественото разнообразие и образното богатство на иконографските постижения на възрожденското изкуство. От полиграфска гледна точка книгата е изпълнена много прецизно, а библиографията съдържа всички основни източници по темата. Положителен момент в работата на авторката е позоваването на фолклорната традиция, която умело е асимилирала тази част от библейската сюжетика в своите жиливи устои.

В списъка с научни публикации за участие в конкурса са включени още три монографии. Първата от тях – „Български православни храмове през Възраждането“ е печатна версия на дисертационния труд на кандидатката и по тази причина не подлежи на рецензиране в хода на настоящата процедура. Книгата „Документи за Българското възраждане“ (в съавторство

с Валентин Китанов и Биляна Карадакова), по същество е учебно помагало, съдържащо дидактически адаптирани оригинални източници от епохата, които се ползват в семинарните занятия по дисциплината „История на Българското възрождане“. Д-р Жана Пенчева е съставител на частта, отнасяща се до църковното развитие през периода и до мястото на православието в публичното битие на българите през XVIII и XIX век. Третата книга – „Християнски храмове в Югозападна България“ е със съавтори Васил Марков и Петя Костадинова. Тя съдържа каталог с подробни описания на 98 църкви от Югоизточна България, които са характеризирани не само като архитектурни ценности, но и като комплексни обекти на културното наследство, изпълнявали ключова роля в развитието местните общности и в опазването на православните традиции през вековете. Акцент е проучването на църковно изкуство, по отношение на което е констатирана една продължителна активност и изключителна продуктивност на местните художествени школи и майстори, характерна за XIX и първите десетилетия на XX век.

Статиите и студиите на кандидатката също са обвързани с тематиката на православната култура в нейните художествени, исторически и антропологически аспекти. Част от тях повестуват върху фактически материал, който авторката е събрала, работейки върху монографиите, като е доразвила някои детайли или е концентрирала поглед върху отделни групи творби. В споменатата група се открояват текстовете „Суеверия и лечения във възрожденските стенописи“, „Мъчение на грешниците в монументалната живопис в Югозападна България“, „Композицията „Архангел Михаил взема душата на богатия“ в иконографската програма на храмовете от Югозападна България“ и др. Приноси от съдържателна и методологическа гледна точка са статиите на авторката за народните представи за кометите, за поклонничеството и дарителството през

Възраждането, за ролята на чудотворните икони и за култа към патрона на църквата в отделни селища и региони на етническата ни територия. Важната за открояване на процесите по „сглобяване“ на националната идентичност статия за поселищната етническа структура на метосите на Рилския манастир съдържа полезни факти относно доминантната роля на националната принадлежност над общоправославната в ключовия за българското развитие период през втората и третата четвърт на XIX век. В това отношение са ценни и наблюденията на кандидатката за връзките между Рилския и Етрополския манастири, отложени в самостоятелен научен текст.

Цялостният поглед върху научната, преподавателската и академично-административната дейност на д-р Жана Пенчева ми дава категорични основания да твърдя, че тя покрива най-високите изисквания за длъжността „доцент“ по Културна антропология, обявена от ЮЗУ за нуждите на катедра „Социология“. Всички научни трудове, депозирани за участие в настоящия конкурс, са написани при съблюдаване на специфичната за социалните науки методология и при придържане към добрите академични традиции на българската хуманитаристика.

Към систематизираните по-горе приноси и активности бих добавила и участието на д-р Жана Пенчева в четири научни проекта, както и десетилетната ѝ грижа за книжовното богатство на Университетската библиотека на ЮЗУ. Съгласна съм с всички пунктове в автосправката на кандидатката за оригиналните ѝ приносите и си позволявам да открия един, който остана извън обхвата на по-горните анализи. На много места в творческите си текстове тя прави сполучливи паралели между възрожденско изкуство и западноевропейски образци, които несъмнено са били използвани от българските зографи в обемната им и разносюжетна художествена практика.

Препоръките ми за по-нататъшната ѝ работа се отнасят основно до предложението да разшири географския обхват на своите дирения, като използва голямата си културологична компетентност и изкуствоведската си вещина за изследване на православното изкуство и извън пределите на Югозападна България и Старопланинския регион. Полезно би било също в бъдещите изследвания за храмове и манастири да се включват повече данни за социалната среда, в която са създадени и се поддържат тези важни православни средища, както и за съдбата им в годините на държавния социализъм, когато официална доктрина беше атеизмът, а грижата за православните културни ценности беше по-скоро имитативна, отколкото реална.

Заключение

Представената в настоящата рецензия научна, библиотечно-информационна, проектна и преподавателска дейност на д-р Жана Пенчева е основание да приема, че тя е достоен кандидат за длъжността „доцент“ по Културна антропология в Катедра „Социология“ на Югозападния университет „Неофит Рилски“. По тази причина искрено и мотивирано подкрепям кандидатурата ѝ и изразявам своето **ПОЛОЖИТЕЛНО** становище по настоящия конкурс. Убедено предлагам уважаемият Факултетски съвет също да вземе положително решение по конкурса за доцент в Катедра „Социология“ с единствен кандидат д-р Жана Христова Пенчева - Маркова.

София,

16 септември 2023 г.

проф. дин Вера Бонева, днк

REVIEW

under a procedure for acquiring the academic position “Associate Professor” at the South-West University “Neofit Rilski”, in professional field 3.1. Sociology, Anthropology, Cultural Sciences (Cultural Anthropology), announced in The State Gazette №57 of 4th July 2023 by Professor DSc Vera Boneva;
candidate – Zhana Hristova Pencheva-Markova

Introduction

The selection procedure for the academic position of an “Associate Professor” in Cultural Anthropology was announced on 4th July 2023 according to the established legal procedure – in The State Gazette, after the implementation of the administrative steps provided for in the law. During the two-month period of time, only one applicant has submitted documents – Zhana Hristova Pencheva-Markova, PhD, who works full time at the South-West University and has the necessary teaching experience for the position of an Associate Professor.

As a member of the scientific panel I received all documents for the selection procedure on time and they give me the reason to state that the applicant meets the rest of the criteria for the position – meets the minimum national requirements in the professional field 3.1. Sociology, Anthropology, Cultural Sciences. The carried-out checks for authenticity of the scientific texts that were submitted as part of the selection documentation showed no correspondences to borrowings from other authors and a low degree of similarity to published documents written by the author herself or related to citations of published primary and secondary scientific sources. The minutes of a departmental meeting, where an extended academic staff gave a positive assessment of the candidate's habilitation thesis, is attached.

I declare that I have no joint publications with Zhana Pencheva, joint project activities or other joint activities which would constitute a conflict of interest in relation to this review. After getting acquainted with the administrative documents under the procedure, I accept that at this stage there are no violations of the legal framework and academic ethics related to the academic growth of the scientists in Bulgaria.

An overview of the candidate's academic activities and results

Candidate Zhana Pencheva, PhD, graduated from the University of Veliko Tarnovo “St. St. Cyril and Methodius” in 1984 with a degree in History (Master's Degree). She has professional experience as a History teacher and a curator at the Museum of Folk Crafts and Applied Arts in Troyan. Since 2002 she has been working as a librarian at the SWU library, and since 2016 she has been Director of the mentioned University Library. In 2014, as a PhD student of independent study, she defended her dissertation on “Orthodox Churches in Central Stara Planina during the Renaissance”. Since 2014 she has been a part-time assistant at four departments of SWU - “Cultural Studies”, “History”, “Geography, Ecology and Environmental Protection” and “Fine Arts”. The report lists seven subjects in which Zhana Pencheva, PhD, has taught and/or teaches classes with full-time and part-time students. Her teaching activity is also related to field student practices, writing textbooks and participation in all phases of the learning process inherent in higher education.

In this selection procedure Zhana Pencheva, PhD, participates with two author's monographs, one of which is a habilitation work. She has also presented her published dissertation work, as well as two monographs co-authored with other scientists from the professional fields in which she works. There are 27 articles and studies with which the candidate takes part in the selection procedure – only one of them is in print and two are published in magazines referenced in

world-renowned databases. 31 citations of various articles, studies and monographs of the author are duly listed. They are available both in the world's databases and in the Bulgarian bibliographic resources. She has 30 participations in international and national scientific conferences. There is evidence of the candidate's participation in four academic projects that have a direct content relationship with the scientific research in the departments where she works as a part-time lecturer.

The listed circumstances and data give me the reason to assert that Zhana Pencheva, PhD, meets the national standards for the position of an “Associate Professor” in Cultural Anthropology with a result which is twice as high as the minimum requirements. A positive impression is made by the predominance of scientific texts with independent authorship, which is inherent in the humanities and social sciences, and which is an indicator of an autonomous creative approach aimed at in-depth analysis of the social realities that are the object of the author's research.

Evaluation of scientific and applied results and contributions of academic production presented in the current procedure

The habilitation work of Zhana Pencheva, PhD, “Between Sin and Punishment: Didactic Themes of Bulgarian Christian Monumental Painting” was published in 2020 by IK “Sveti Georgi Pobedonosec” Publishing House, Sofia. It was created entirely on field studies of Orthodox churches in the south-western Bulgarian lands (37 churches and three monasteries), with numerous parallels with similar artistic examples from other parts of our ethnic territory. Its main focus is the moral and religious function of the Orthodox church, which sends clear ethical messages to believers through the images and symbols embedded in the monumental frescoes. The review of the focus group of churches, made in the

first chapter, is extensive and in-depth and there are available contributions in the systematization of the plots developed through artistic techniques by the icon painters in the narthexes, emporias, open galleries and in some of the naos of churches. The topic of sinful behavior and the distinction between the righteous and the unrighteous is developed in detail in the second chapter of the work, with dozens of specific examples of particular patterns of Renaissance painting, each of which is meaningful both artistically and contextually. Again, Orthodox ethics is the measure with which the author gives meaning to the numerous scenes of the Last Judgement unfolded in the monumental stories of the Renaissance icon-painters. A contribution is the typologization of sins that are subject to the most severe punishment, related to the presentation of various pictorial material from temples and monasteries. The conclusion is that the iconographic programs of the narthex and the open galleries of some of the parish churches contain a number of didactic and eschatological scenes related to the sinful life of believers and their punishments. In general, artists adhere to centuries-old canons, but a number of looser interpretations are also available. The variety is motivated by the preferences of patrons and the creative nature of the artists. The author discovers the most numerous moralising scenes depicted by the late representatives of Bansko art school – Mihalko Golev and Dimitar Sirleshtov. Some elements of folklorization, inherent rather in the late Revival cultural background, have also been noted. The study is thoroughly and precisely developed. The language and style are academic, but at the same time elegant and unoverloaded with profiled vocabulary. The interdisciplinary bridges between historical narrative, cultural discourse and art analysis have been successfully found. The scientific apparatus and applications are at a high scientific level.

Zhana Pencheva, PhD, takes part in the current selection with another monograph : “Creation in Images: Scenes from the Painting and Woodcarving of Christian Churches in Southwestern Bulgaria”. It was printed by the University

Press of South-West University “ Neofit Rilski” in 2021 and is also the result of continuous fieldwork in the temples and monasteries of Southwestern Bulgaria. The study includes 41 Renaissance temples with motifs from Genesis, and the majority of them were introduced in scientific circulation for the first time – 204 of the colour images (out of 221) were published for the first time. The author develops her main theses on the background of the classical iconography of the “Hexameron” cycle in Bulgarian art. The plot cycle “Adam and Eve”, which is the subject of all three chapters of the monograph, is discussed in detail. What is valuable in this case is that the author sometimes leaves her preferred channel of church frescoes, including literary miniatures, woodcarving, and icons in her scope of interest. The extensive and excellently visualized story traces all the main stages of “Hexameron”, demonstrating the artistic diversity and figurative richness of the iconographic achievements of Renaissance art. From a polygraphic point of view, the book is very precise, and the bibliography contains all the main sources on the subject. A positive point in the author's work is the reference to the folklore tradition, which skillfully assimilated this part of the biblical plot into its tenacious foundations.

The list of scientific publications for participation in the selection procedure contains three more monographs. The first of them: “Bulgarian Orthodox Churches during the Renaissance” is a printed version of the candidate's dissertation work and therefore is not subject to review in the course of the current procedure. The book “Documents about the Bulgarian Revival” (co-authored with Valentin Kitanov and Bilyana Karadakova), is essentially a teaching aid containing didactically adapted original sources from the era, which are used in seminar classes on the discipline “History of Bulgarian Revival”. Zhana Pencheva is the compiler of the part related to the development of the church during the period and the place of Orthodoxy in the public life of the Bulgarians in the 18th and 19th centuries. The third book, “Christian Temples in Southwestern Bulgaria”,

is co-authored by Vasil Markov and Petya Kostadinova. It contains a catalogue of detailed descriptions of 98 churches in Southeastern Bulgaria which are characterised not only as architecturally valuable places but also as complex objects of cultural heritage, which have played a key role in the development of local communities and in the preservation of Orthodox traditions over the centuries. Emphasis is put on the study of ecclesiastical art in relation to which a continuous activity and exceptional productivity of local art schools and masters, typical of the 19th and the first decades of the 20th centuries, have been found.

The candidate's articles and studies are also related to the topic of Orthodox culture in its artistic, historical and anthropological aspects. Some of them narrate factual material that the author has collected while working on monographs, further developing some details or focusing her attention on individual groups of works. The texts: "Superstitions and Treatments in the Revival Frescoes", "Torture of Sinners in the Monumental Painting in Southwestern Bulgaria", "The composition 'Archangel Michael Takes the Soul of the Rich Man' in the iconographic program of the temples in Southwestern Bulgaria", and others, stand out in the mentioned group. Contributions from a content and methodological point of view are the author's articles about the folk notions of comets, pilgrimage and donation during the Renaissance as well as of the role of the miraculous icons and the cult of the patron of the church in some villages and regions of our ethnic territory. The article on the settlement ethnic structure of the metos of Rila Monastery, important for highlighting the process of "assembly" of the national identity, contains useful facts about the dominant role of nationality over pan-Orthodox in the key period for Bulgarian development in the second and third quarters of 19th century. In this respect, the candidate's observations about the connections between Rila Monastery and Etropole Monastery, presented in a separate scientific text, are also valuable.

The overall view over the scientific, teaching and academic-administrative activities of Zhana Pencheva, PhD, gives me definite reasons to claim that she meets the highest requirements for the position of Associate Professor in Cultural Anthropology, announced by SWU for the needs of the Department of Sociology. All scientific papers submitted for the current selection procedure were written in compliance with the methodology specific for the social sciences and in adherence to the good academic traditions of the Bulgarian humanities.

To the contributions and activities systematised above, I would like to add Zhana Pencheva's participation in four scientific projects, as well as her decades-long care for the literary wealth of the University Library of SWU. I agree with all the points in the candidate's auto reference of her original contributions, but I would like to highlight one that remained outside the scope of the above analyses. In many places in her creative texts she makes successful parallels between Renaissance art and Western European models which were undoubtedly used by Bulgarian icon-painters in their voluminous and diverse artistic practice.

My recommendations for her further work mainly refer to a proposal to expand the geographical scope of her pursuits by using her great cultural competence and art history expertise to study Orthodox art beyond the borders of Southwestern Bulgaria and the region of Stara Planina. It would also be useful in her future studies of temples and monasteries to include more data about the social environment in which these important Orthodox centres were created and maintained, as well as about their fate in the years of state socialism when atheism was the official doctrine and the care for Orthodox cultural property was more imitative than real.

Conclusion

The scientific, library-informational, project and teaching activities of Zhana Pencheva, PhD, presented in this review, are grounds to assume that she is a worthy candidate for the position of Associate Professor of Cultural Anthropology

at the Department of Sociology of the South-West University “Neofit Rilski”. For this reason, I sincerely and motivatedly support her application and express my POSITIVE opinion on the current selection procedure. I strongly suggest that the honourable Faculty Council also make a positive decision on the selection of an Associate Professor at the Department of Sociology with the only candidate Zhana Hristova Pencheva-Markova, PhD.

Sofia,

Prof. DSc Vera Boneva

16th September 2023